



# رویکردهای سیاسی - امنیتی دولت جدید ترکیه

دکتر جعفر حق پناه\*

## اشاره:

با پیروزی قاطع حزب عدالت و توسعه در انتخابات نوامبر ۲۰۱۵، ترکیب جدید دولت ترکیه اعلام شد. علاوه بر ترکیب جدید، سیاست‌های جدیدی در عرصه داخلی و بین‌المللی به عنوان اولویت‌های دولت جدید مورد تأکید مقامات این حزب قرار گرفت. مناسبات جدید با کردها، تغییرات مورد نظر در اصلاح قانون اساسی و شکل‌بندی تازه مناسبات سیاست امنیتی با غرب از جمله محورهای دولت جدید آنکاراست که نوشتار حاضر تلاش می‌کند آنها را مورد بررسی قرار دهد.

## مقدمه

تحولات سیاسی - امنیتی ترکیه در سطوح داخلی و منطقه‌ای طی دوران کوتاه پس از آغاز به کار کابینه جدید احمد داوودغلو در آذر و دی ماه ۱۳۹۴ شاهد پویایی‌های شگرفی است که ادامه و حتی تشدید رویکرد تهاجمی از مهم‌ترین ویژگی‌های آن به شمار می‌آید؛ در حالی که ظرفیت، توان و قابلیت ساختار سیاسی این کشور برای تداوم این روند محل تأمل فراوان دارد. نوشتار حاضر ضمن مروری بر مهم‌ترین وجوه این تحولات در خصوص مسئله کردی، برنامه‌های حزب حاکم عدالت و توسعه برای مدیریت آن و واکنش گروه‌های کردی، برنامه‌های دولت داوودغلو برای تغییر قانون اساسی و ایجاد نظام ریاستی و موضع احزاب اپوزیسیون در برابر آن و برخی اقدامات در حوزه سیاست خارجی مانند سفر آتی رجب طیب اردوغان به آمریکا را مورد کنکاش قرار می‌دهد.

## رویکردهای سیاست امنیتی کابینه جدید در ترکیه

با پیروزی قاطع حزب عدالت و توسعه در

انتخابات نوامبر ۲۰۱۵، رئیس‌جمهور بار دیگر چهره نزدیک و مورد اعتماد خود احمد داوودغلو را در کسوت رهبر حزب پیروز، مأمور تشکیل کابینه کرد. در این کابینه، افکان علاء وزیر کشور بوده، مولود چاووش اوغلو پس از وقفه‌ای کوتاه بار دیگر به کرسی وزارت خارجه تکیه زد، هاکان فیدان، چهره پشت‌صحنه سیاست هم‌چنان ریاست سازمان اطلاعاتی (میت) را بر عهده دارد. نعمان کورتولموش و مهمت شمشک به عنوان معاونان نخست‌وزیر عمل می‌کنند. از این رو به نظر می‌رسد مدیریت وزارتخانه‌ها و نهادهای سیاسی و امنیتی تغییر چندانی نکرده و همچنان در اختیار عناصر کاملاً هماهنگ با رئیس‌جمهور است. تنها تحول قابل ذکر انتصاب طغرل تورکش، فرزند آلپ ارسلان تورکش رهبر فقید حزب ملی‌گرای حرکت بود که از این حزب جدا شد و به آک پارتی پیوست. نکته قابل تأمل اینکه برخلاف کابینه موقت، در کابینه جدید هیچ وزیر کردی عضویت ندارد. علاوه بر ترکیب اعضای کابینه جدید، داوودغلو در تبیین اولویت‌های حکومت تازه به برنامه‌هایی اشاره کرد که توجه به آنها برای فهم و تحلیل تحولات جاری در ترکیه در سطح سیاست داخلی و خارجی ضروری هستند. برنامه‌های اعلامی عبارتند از:

۱. ادامه جنگ علیه پ‌ک‌ک

۲. شتابان‌سازی رشد اقتصادی

۳. مبارزه با دولت موازی

۴. تغییر قانون اساسی و گذار به نظام ریاستی

در عرصه سیاست خارجی نیز آغاز دور تازه مذاکرات با اتحادیه اروپا برای شروع مجدد اقدامات هماهنگ به منظور استمرار بخشیدن به



اعتراض به عملکرد ارتش، پلیس و همدلی با کردها در این شهر برگزار شد که در همه موارد به خشونت انجامید. در آخرین مورد آن دفاتر حزب دموکراتیک خلق‌ها در استانبول در ۱۷ و ۱۸ دی ماه مورد هجوم نبردهای امنیتی قرار گرفت و بسته شد.

متعاقب رویدادهای اخیر داوداوغلو اعلام کرد که عملیات نظامی گسترده علیه پ‌ک‌ک تا پایان ماه ژانویه پایان می‌یابد. اقدام مکمل دولت برای بن‌بست‌شکنی موجود و کاهش تنش در مناطق کردنشین، اعلام آغاز دور جدید مذاکرات برای احیاء روند آشتی با کردها در قالبی تازه بود. بنا بر گزارش غیررسمی و منتشره در طرح جدید مقامات آنکارا با کنار نهادن عبدالله اوجالان، رهبر زندانی پ‌ک‌ک و نیز صلاح‌الدین دمیرتاش، رئیس حزب دموکراتیک خلق با یک گروه صلح جدید متشکل از نخبگان، سیاستمداران، فعالان مدنی و رسانه‌ای کرد وارد خواهند شد که البته می‌بایست منتظر واکنش نهادها و نخبگان کرد به این اقدام احتمالی دولت بود.

### تداوم مقاومت کردها

جنبش قوم‌گرای کردی ترکیه همچون گذشته با تقسیم کار هوشمندانه در ابعاد سیاسی، رسانه‌ای و نظامی طی ماه‌های اخیر با وجود تشدید حملات نظامی، امنیتی سازی فضا و اعمال محدودیت‌هایی برای فعالیت سیاسی و تبلیغاتی هم‌چنان فعال بوده و با وجود انفعال در حوزه نظامی و افزایش هزینه‌های انسانی و صدمات وارده به پ‌ک‌ک، در حوزه سیاسی و رسانه‌ای از تنگناها و آسیب‌پذیری‌های دولت در محیط داخلی و منطقه‌ای و نیز فضای کمابیش باز سیاسی و اجتماعی به نفع خود بهره‌برداری حداکثری کرده است. حضور متشکل نمایندگان کرد و تشکیل فراکسیون قومی

اصلاحات گسترده و طولانی‌مدت مورد نیاز برای الحاق به اتحادیه اروپا مورد تأکید قرار گرفت اما در خصوص مهم‌ترین مسئله مبتلا به این کشور در حوزه سیاست خارجی یعنی بحران سوریه و مبارزه با تروریسم تکفیری، سیاست جدیدی از سوی داوداوغلو عنوان نگردید و صرفاً همکاری و هماهنگی با ائتلاف بین‌المللی ضد تروریسم و مشارکت فعال در مذاکرات حل و فصل دیپلماتیک بحران - که در قالب اجلاس وین ادامه خواهد یافت - مورد تأکید قرار گرفت. با عنایت به موارد یاد شده می‌توان تحولات جاری سیاسی و امنیتی در محیط سیاست داخلی و نیز سیاست خارجی ترکیه را آمیزه‌ای از تداوم رویکردهای سابق و تغییر برخی سیاست‌ها و اقدامات متناسب با شرایط جدید دانست که در ادامه مصادیق آن مورد اشاره قرار می‌گیرد.

### تداوم نبرد با پ‌ک‌ک و تلاش برای بن‌بست‌شکنی در منازعه کردی

چنانچه اشاره شد، داوداوغلو در آغاز به کار دولت جدید اعلام نمود دور جدید سرکوب حزب کارگران کرد - که از مردادماه آغاز شده بود - با شدت تمام و تا انهدام کامل توان فیزیکی این گروه ادامه خواهد یافت. البته همانند دفعات پیشین، دولت آنکارا برای سرکوب پ‌ک‌ک بیشتر به حملات هوایی متکی بوده و با توجه به احتمال افزایش تلفات و خسارات وارده به ارتش در نواحی مرزی و کوهستانی هم‌جوار مرز ایران و عراق، از اعزام نیروی زمینی به مناطق درگیری پرهیز کرده است. مقامات آنکارا در قالب دعوت از مسعود بارزانی و نچیروان بارزانی، رهبر حزب دموکرات کردستان عراق و نخست‌وزیر حکومت اقلیم کردستان در آذرماه ۱۳۹۴ و بهره‌گیری از رقابت‌های آنان با پ‌ک‌ک کوشیدند تا عقبه تدارکاتی و مواصلاتی این گروه در شمال عراق را نیز هر چه بیشتر محدود نمایند.

به‌رغم ضربات سنگین وارده به پ‌ک‌ک در دهم دی ماه (که اردوغان شمار تلفات حزب کارگران کردستان را حدود ۳۰۰۰ نفر اعلام کرد) مشکل اصلی کنونی دولت ترکیه کشیده شدن دامنه نبردها به چندین شهر کردنشین در استان‌های جنوب شرقی است که از جمله جزیره، سوروج، دیاربکر به جنگ خیابانی نظامیان و پلیس با چریک‌ها و مردم عادی انجامیده است. در برخی از این مناطق حکومت نظامی هم‌چنان ادامه دارد و زندگی روزمره مردم و ارائه خدمات عمومی به صورت عادی در جریان نیست. این در حالی است که شدت برخورد نیروهای نظامی و افزایش تلفات مردم عادی، واکنش رسانه‌ها، نهادهای حقوق بشری و فعالان مدنی را برانگیخت و دامنه اعتراضات را به شهرهای دیگر از جمله استانبول کشاند به گونه‌ای که از ابتدای سال نو مسیحی در این شهر تظاهرات متعددی در

## زمینه‌سازی تغییر قانون اساسی

تغییر قانون اساسی حول آزادی‌های فردی و اجتماعی و مشخصاً تبدیل نظام پارلمانی به ریاستی و افزایش اختیارات ریاست جمهوری از شعارهای اصلی حزب عدالت و توسعه و شخص اردوغان در مبارزات انتخاباتی خرداد ماه بود که البته با واکنش سرد مردم روبه‌رو شد. در نتیجه این حزب موقتاً و به طور مصلحتی از این شعار چشم پوشید و با وعده اصلاحات اقتصادی و برقراری امنیت توانست در انتخابات ماه نوامبر به پیروزی برسد تا مجدداً و با تکیه به اکثریت و برتری محسوس بر رقبای دیگر اهداف فوق را دنبال نماید. به این ترتیب بلافاصله داوداوغلو پس از تصدی جایگاه نخست‌وزیر یکی از اولویت‌های اصلی خود را تدارک تغییر در قانون اساسی بر شمرد. البته با توجه به ۳۱۷ کرسی حزب حاکم در پارلمان، طیف اردوغان و داوداوغلو دست کم به ۱۳ رأی دیگر متعلق به سایر احزاب نیازمندند تا کار را به فرزندوم بکشانند که البته کسب همین تعداد اندک آراء بسی دشوار، پرهزینه و مستلزم چانه‌زنی با احزابی است که چالش‌های عمیق و جدی با حزب آک پارتی دارند. در میان احزاب اپوزیسیون، حزب ریشه‌دار، چپ‌گرا و سکولار جمهوری خلق تمایل چندانی به توفیق و یکه‌تازی رقیب ایدئولوژیک سنت‌گرای خود ندارد. کمال قلیچ‌داراوغلو رهبر این حزب در ۱۰ ژانویه اعلام کرد که با تمام توان در جهت مقابله با تلاش اکثریت مجلس هوادار اردوغان برای تغییر قانون اساسی ایستادگی می‌کنند. دیگر گروه رقیب و اپوزیسیون، حزب کردی دموکراتیک خلق‌ها است. که هنوز موضع‌گیری صریح و روشنی در قبال این تغییرات ندارد و به‌رغم همسویی با آک پارتی در جهت تغییر قانون اساسی و بهره‌گیری از نتایج طرح‌های توسعه اجتماعی، اقتصادی و سیاسی دولت اردوغان، اعتمادی به رهبران حزب حاکم نداشته و در حال حاضر و در عمل هم بیشترین چالش و بدبینی و برخورد میان این دو حزب به چشم می‌خورد. تنها گروهی که پایگاه اجتماعی و مبانی فکری کمابیش مشابهی با حزب عدالت و توسعه دارد، حزب ملی‌گرای حرکت به رهبری دولت باغچه‌لی است که البته در تابستان امسال این مبانی مشترک هم به ایجاد دولت ائتلافی میان این دو حزب نینجامید. از این‌رو مسئله تغییر قانون اساسی به‌رغم برخورداری از اکثریت برای حزب حاکم چندان آسان به نظر نمی‌رسد. این در حالی است که اردوغان بارها به صراحت اعلام کرده که یک رئیس‌جمهور تشریفاتی نیست و در حال حاضر هم به‌رغم تداوم نظام پارلمانی همه اختیارات را از آن خود کرده و کابینه داوداوغلو در حضور وی در سرای سفید برگزار می‌شود. دل‌بستگی اردوغان به تمرکز قوا به حدی بود که وی را در اوائل سال نو میلادی به تمجید از کارآمدی دولت هیتلر رساند و با اعتراضات رسانه‌ای در داخل و خارج مواجه کرد.

توسط اعضای حزب دموکراتیک خلق‌ها، انجام سخنرانی و اقدامات نمادین توسط خانم لیلازانا و دمیرتاش، مانند سوگند خوردن به نام ملت ترکیه به جای ملت ترک و طرح مطالبات تازه مانند درخواست خودمختاری کردها را می‌توان قابل تأمل دانست. این اقدامات با واکنش خشم‌آلود اردوغان و حزب حاکم مواجه شد که ضمن تهدید به سلب مصونیت و بازداشت دمیرتاش، این اظهارات را خیانت‌آمیز و مستلزم برخورد قضایی دانستند.

رهبری حزب دموکراتیک خلق‌ها در اقدام تهاجمی کم‌سابقه دیگری در اوایل دی‌ماه (اواخر دسامبر) به دعوت رسمی مقامات روسیه به مسکو سفر کرد. وی در این سفر ضمن افتتاح دفتر حزب در مسکو، با رئیس دومای روسیه و سرگئی لاوروف، وزیر خارجه این کشور ملاقات نمود وی در این سفر مواضع انتقادی خود نسبت به سیاست قومی و منطقه‌ای و دولت اردوغان و تأکید به حق خودمختاری کردها را تکرار نمود که با واکنش و اعتراض تند مقامات و رسانه‌های نزدیک به دولت همراه بود. در حوزه اروپایی هم این جنبش با جابه‌جایی رضا آلتون و وزیر آیدار تحركات خود را ادامه داده و تلاش کرد با حفظ ارتباطات با احزاب و رسانه‌ها و نمایندگان مجالس کشورهای مختلف از طریق دیاسپورای کردی و مؤسسات وابسته به آنها، فشار مضاعفی متوجه آنکارا نماید.

دیگر نکته قابل تأمل طی ماه‌های اخیر سکوت معنادار عبدالله اوچالان در قبال رویدادهای اخیر در مقایسه با ادوار قبلی است. به نظر می‌رسد موقعیت دشوار پ‌ک‌ک و رهبری گروه در قنبدیل و جدایی نسبی و گریزناپذیر شاخه نظامی و سیاسی جنبش کردی و ناتوانی دولت در پی‌گیری راه‌حلی مسالمت‌آمیز از عوامل سکوت و در حاشیه قرار گرفتن رهبر معنوی کردهای ترکیه باشد.



## شکل بندی تازه مناسبات سیاست امنیتی با غرب

استمرار بحران آوارگان و حضور دو میلیون پناهجوی سوری مترصد به رفتن به اروپا دغدغه امنیتی مشترک اروپا و ترکیه است که طی چند ماه اخیر مقامات آنکارا از آن برای چانه زنی با رهبران قاره سبز و گرفتن امتیازات مالی و دیپلماتیک به خوبی بهره برده اند. در حالی که به گمان کارشناسان، هزینه این پناهجویان کمتر از یک میلیارد دلار بوده، مقامات این کشور در ازای تلاش برای متوقف ساختن موج مهاجرت به اروپا، سه میلیارد دلار از مقامات اتحادیه کمک دریافت کرده و ضمناً تسهیلات زیادی هم برای تردد شهروندان ترکیه در محدوده اروپا اخذ نمودند. شروع مجدد مذاکرات میان اتحادیه اروپا و ترکیه برای بررسی اصلاحات در بخش های اقتصادی و مالی (بخشی از موازین کپنهاگ) به عنوان پیش نیاز عضویت به این اتحادیه، از جمله اقدامات دیگر دولت جدید در ماه گذشته بود که پس از سالها قطع مذاکرات در این زمینه صورت گرفت.

در خصوص روابط با آمریکا نیز می بایست به سفر مقامات بلند پایه نظامی ایالات متحده به آنکارا و زمینه سازی برای سفر قریب الوقوع اردوغان به واشنگتن اشاره کرد. صرف نظر از ملاقات در اجلاسهای چند جانبه، این سفر آخرین دیدار رؤسای دو کشور در دوره زمامداری اوپاما خواهد بود. علاوه بر آن مقامات ترکیه با کاندیداهای هر دو حزب دموکرات و جمهوری خواه در انتخابات ریاست جمهوری آتی آمریکا نیز ملاقات هایی خواهند داشت.

حفظ سطح بالای روابط با غرب با نزدیکی تدریجی دولت ترکیه با رژیم صهیونیستی به عنوان نزدیک ترین متحد منطقه ای غرب نیز معنادار به نظر می رسد. در اواخر آذرماه ملاقات های پنهانی مقامات دو دولت در کشورهای اروپایی به منظور عادی سازی روابط از سوی رسانه های وابسته به رژیم صهیونیستی علنی گردید و مقامات کاخ چانکابا نیز آن را تکذیب نکردند. این در حالی است که با توجه به تداوم رقابت منطقه ای با ایران، تشدید تنش با روسیه و بن بست در سوریه، نزدیکی هر چه بیشتر (ولو تاکتیکی) میان آنکارا و تل آویو و به موازات آن آنکارا - ریاض قابل تصور است.

## نتیجه گیری

در ترکیه، همانند سایر دولت ها در خاور میانه و تحت تأثیر پویای شتابان اجتماعی و سیاسی داخلی و منطقه ای، تحولات سریعی در حوزه های امنیتی، سیاسی و سیاست خارجی در حال وقوع است. واکنش دولت ترکیه به این تحولات دربرگیرنده سیاست های چند لایه مبتنی بر تداوم سیاست های کلان و ایجاد تغییرات تاکتیکی متناسب با شرایط جدید بوده است. مبنای

ثابت و تداوم بخشی سیاست های ترکیه را می توان هم پیمانی با بلوک غرب با محوریت آمریکا، بهره گیری از مزیت های ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکسی و استمرار گفتمان حزب عدالت و توسعه بر اساس تلفیق سنت و میراث اسلامی کشور با مدرنیته بر شمرد. بر این مبنای انواع اقدامات جاری و تاکتیکی در محیط داخلی برای تثبیت این گفتمان و مهار جریان های گروه های مخالف، مدیریت بحران کردی و تنظیم فعالیت با دولت های رقیب و همسایه و پیشبرد منافع در عمق استراتژیک ترکیه متناسب با شرایط جدید خواهد بود.

با وجود این به نظر می رسد در شرایط کنونی ترکیه بیش از گذشته دچار تنگناهای سیاسی و امنیتی در داخل شده و مسائلی مانند ادامه ناامنی در مناطق کردنشین در کنار چالش رو به تزاید افزایش تحرکات و اقدامات گروه های تروریستی تکفیری در داخل این کشور به اولویت های امنیتی حزب حاکم تبدیل شوند که طبعاً این امر در سیاست های منطقه ای آنکارا نیز تأثیر گذار خواهد بود. وقوع انفجارهای انتحاری در بافت تاریخی و گردشگری استانبول در ۲۱ دی ماه توسط عناصر وابسته به داعش زنگ خطر جدی برای این دولت به شمار می آید که لزوم بازنگری در سیاست های منطقه ای ترکیه را بیش از پیش به مقامات حزب عدالت و توسعه یادآوری می کند.

